

ΟΜΙΛΙΑ ΣΤΟ ΠΟΛΕΜΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ 1.10.2018
ΓΙΑ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΜΟΥ
«ΡΑΒΑΣΙΑ ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ 1912 -13, Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ
ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΡΩΣΙΚΩΝ
ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΕΩΝ»

Η εργασία μου με τα ραβάσια ξεκίνησε από μία απλή περιέργεια να δω πώς αποτυπώνεται σ' αυτά η φάση της απελευθέρωσης του Αγίου Όρους το 1912 και κατέληξε σε ένα βιβλίο που δεν μπορούσα να φανταστώ στην αρχή. Η απελευθέρωση καθαυτήν, αφ' ης στιγμής ξεκίνησε ο πρώτος βαλκανικός πόλεμος τον Σεπτέμβριο του 1912, υπήρξε, τρόπον τινά, αναμενόμενη. Αναμενόμενα δεν ήταν άλλα, τα οποία με αδρό τρόπο εμφανίζονται στα ραβάσια και απασχολούν ζωηρότατα τους αγιορείτες, προξενούν μεγάλο άγχος και μια πραγματική υπερδραστηριότητα.

Η λέξη «ραβάσια» που θυμίζει βέβαια τα «ραβασάκια» των ερωτευμένων δεν γνωρίζω πώς ετυμολογείται. Πιθανώς προέρχεται από το τουρκικό «ρεβάς», που σήμαινε ξύλινη πλάκα στην οποία σημειώνονταν αριθμητικοί υπολογισμοί ή κάτι τέτοιο. Στο χώρο του Αγίου Όρους πρόκειται για τα γράμματα που αντάλλασσαν οι μονές με τους Αντιπροσώπους τους στις Καρυές, στην Ιερά Κοινότητα. Γράμματα - κανονικές εκθέσεις πεπραγμένων για να μην πώ ανταποκρίσεις - γραμμένα σε δίφυλλες κόλλες μεσαίου μεγέθους, τα οποία, φαντάζει ασύλληπτο σήμερα αλλά έτσι ήταν, έφευγαν μία ή και δύο φορές τη μέρα ανάλογα με τις απαιτήσεις της επικαιρότητας. Τόσο ο Αντιπρόσωπός της στις Καρυές όσο και οι ιθύνοντες της Μονής εντός των τειχών όφειλαν να καταγράφουν ό,τι συνέβαινε ώστε η κάθε πλευρά να γνωρίζει τι έχει συμβεί στο χώρο της άλλης. Το αποτέλεσμα είναι, θα έλεγα, θεαματικό. Έχουμε στη διάθεσή μας ανεπανάληπτες μαρτυρίες της ζωής στο Άγιον Όρος μόνο από τα ραβάσια, φυσικά για τις περιόδους που αυτά καλύπτουν. Στην περίπτωση της Μεγίστης Λαύρας τηρούνται, αν θυμάμαι καλά, από τα μέσα του 19^{ου} μέχρι μετά τα μέσα του 20^{ου} αιώνα, μέχρι τότε δηλαδή που σταμάτησε η αλληλογραφία, αφού απλουστεύτηκε η μετακίνηση του Αντιπροσώπου.

Ο Αντιπρόσωπος της Λαύρας στις Καρυές την κρίσιμη περίοδο 1912-13 ονομάζεται Ησύχιος και τα ραβάσιά του ξεχειλίζουν από πληροφορίες ακόμη και για ζητήματα που τον απασχολούν παρεμπιπτόντως. Το υλικό που μελέτησα ξεκινά τον Σεπτέμβριο του 1913, οπότε στις Καρυές η ζωή κυλάει ήσυχα μεταξύ καλογήρων, οθωμανών υπαλλήλων και πλήθους λαϊκών, ενώ συνυπάρχουν κρατικοί αστυνομικοί με το ένοπλο σώμα των σερδάρηδων της Ιεράς Κοινότητας. Δυό - τρία χαρακτηριστικά της καθημερινότητας: Όπως και άλλα μοναστήρια, η Λαύρα διατηρεί κοπάδια από αρσενικά ζώα, τράγους, ταύρους και μοσχάρια, για τα οποία πολλή κουβέντα γίνεται μεταξύ Ηουσίου και Επιτρόπων της Λαύρας. Στις Καρυές υπάρχει επιχείρηση Κρεοπωλείου, στα «Χασαπιά», και δη κατά μονοπώλιο, όπως ξέρουμε, μέχρι και πολύ αργότερα. Υπάρχουν επίσης παπλωματάς, τζαμτζής, γανωματάς και διάφοροι

άλλοι επιτηδευματίες· διεξάγονται εμπόριο ειδών πάσης φύσεως -από βακαλάο μέχρι βελονάκια- αλλά και ποικίλες τραπεζιτικές εργασίες, μεταξύ των οποίων πρωτεύοντως εξαργύρωση συναλλάγματος, αφού εκείνη την εποχή κυκλοφορούν στο Όρος νομίσματα κάθε λογής: Γρόσια Τουρκίας, Γρόσια Αγίου Όρους, Μετζήτια, Λίρες, Φράγκα, Ρούβλια, δραχμές κ.λπ. Η οπλοφορία είναι φυσιολογικό καθημερινό φαινόμενο. Τα διάφορα δε ευχάριστα νέα προκαλούν αυτονόητα αμέτρητες πανηγυρικές ομοβροντίες. Η επικοινωνία του Όρους με τον κόσμο γίνεται με τηλεγραφείο και ταχυδρομείο. Θαλάσσια συγκοινωνία το συνδέει με Θεσσαλονίκη και Κωνσταντινούπολη. Η Λαύρα έχει πολλά μουλάρια - 70-72 - για τις πάσης φύσεως εργασίες και έχει επίσης μιά σκαμπαβία και μερικές λέμβους.

Ο εκπρόσωπος του σουλτάνου είναι ο Καϊμακάμης (υποδιοικητής) που εδρεύει στις Καρυές, τον οποίο οι καλόγεροι αντιμετωπίζουν κάπως συγκαταβατικά, χωρίς να εκδηλώνουν κανένα δέος ενώπιον της εξουσίας του. Έτσι βλέπουμε ότι η Λαύρα, που βρίσκεται σε απόσταση 7 ωρών από τις Καρυές, του στέλνει, καθυστερημένα και βαρύθυμα, ευχές για το μπαϊράμι κι επειδή αυτές είναι γραμμένες στην τουρκική, έρχεται η εξής είδηση από τον Ησυχίο: *«επέδωκα εις τον Καϊμακάμην την συγχαρητήριον της Μονής την τουρκιστί γεγραμμένην, αλλ' αυτός, έστω προς γνώσιν υμών, ότι ευχαριστείται υπέρ πολύ ελληνιστί να του γράφουν δια να φαίνεται ότι γνωρίζει κάλλιστα την ελληνικήν. άμα την ανέγνωσεν εστράβωσε τα χείλη του και μοι λέγει, διατί δεν γράφητε ελληνικά; εγώ κάλλιστα γνωρίζω να γράφω και να εννοώ την ελληνικήν και μου αρέσει πολύ»*. Λίγες μέρες μετά, ενώ έχει ξεκινήσει ο πόλεμος, φθάνουν στη Λαύρα κατάκοποι τούρκοι στρατιώτες κοπηλατώντας από την Ιερισσό* και ο γιατρός της μονής περιθάλλει έναν τους που είναι τραυματίας στο μοναστηριακό νοσοκομείο μέχρι που γίνεται καλά.

Ο πρώτος βαλκανικός πόλεμος με την έναρξή του επιφέρει μία αναστάτωση στο Άγιον Όρος, το οποίο παρακολουθεί εναγωνίως τις εξελίξεις. Οι ειδήσεις για την προέλαση του ελληνικού στρατού προκαλούν αμέτρητες ομοβροντίες στις Καρυές, όπου φθάνουν τα νέα και στη συνέχεια και στη Λαύρα που πληροφορείται τα καθέκαστα από τα ραβάσια του Ησυχίου.

Η απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης είναι το θέμα του πολέμου που πραγματικά κυριαρχεί στα ραβάσια της περιόδου. Βέβαια η πληροφόρηση για τα γεγονότα μπερδεύεται με την λαχτάρα για το τελικό αποτέλεσμα, με συνεπεία η είδηση της απελευθέρωσης της πόλης να δίνεται πολύ πριν αυτή συμβεί, να προκαλείται πρόωρος πανηγυρισμός στο μοναστήρι, το οποίο αγανακτεί όταν αντιλαμβάνεται το πρωθύστερο του πράγματος, και στη συνέχεια χρειάζεται σοβαρά πειστήρια για να πανηγυρίσει αμετάκλητα.....

Μετά τη Θεσσαλονίκη η απελευθέρωση του Όρους αντιμετωπίζεται ως εντελώς αυτονόητη. Ο Καϊμακάμης ελπίζει μέχρι τελευταία στιγμή ότι κάτι θα

γίνει και θα παραμείνει –περνάει καλά στο Όρος-, αλλά πουθενά δεν φαίνεται κάτι συγκεκριμένο που να δικαιολογεί αυτές τις ελπίδες. Κι έτσι 7 μέρες μετά τη Θεσσαλονίκη, στις 2 Νοεμβρίου ο Κουντουριώτης διακόπτοντας προς στιγμή τις επιχειρήσεις του στην περιοχή της Λήμνου καταπλέει με τον Αβέρωφ και τρία ακόμη πλοία του στόλου στη Δάφνη, όπου αποβιβάζει απόσπασμα 35 πεζοναυτών και εκδίδει διάγγελμα προς τους αγιορείτες, στο οποίο διαδηλώνει τον σεβασμό του ελληνικού βασιλείου στον τόπο και το καθεστώς του. Το απόσπασμα ανεβαίνει στις Καρυές και ο επικεφαλής του παραλαμβάνει τον τόπο από τον αναχωρούντα Καϊμακάμη. Παρόλον ότι η απελευθέρωση ήταν αναμενόμενη - κάτι ευκόλως εννοούμενοι εκδηλώσεις του πλήθους καλογήρων και λαϊκών που έχουν συρρεύσει στις Καρυές είναι ανεπανάληπτες.

Το πρώτο απόσπασμα το ακολουθεί σημαντικό τμήμα στρατού εκατοντάδων ανδρών, οι οποίοι διανέμονται στα μοναστήρια. Αρχική διαταγή που είχαν να εκτελέσουν, ήταν να προσέξουν πρό πάντων τα τρία μεγάλα μοναστήρια, τη Λαύρα, το Βατοπέδι και την Ιβήρων, καθώς όπως εκμυστηρεύεται στον Ησύχιο ο υπασπιστής *«εις αυτάς τας τρεις Μονάς είναι αποτεθησαντισμένα όλα τα κειμήλια της πίστεώς μας όπου καυχόμεθα και πρέπει να καυχώμεθα. Εις ταύτα του είπον λέει ο Ησύχιος, ότι δεν υπάρχει φόβος διότι όπως προ ημών τα εφύλαξαν ούτω και ημείς θα τα φυλάξωμεν, μοι λέγει μα τί καμετε τον φόβον των βουλγάρων εάν έλθουν αίφνης και έμβουν μέσα;»*

Η άφιξη του στρατού στη Λαύρα περιγράφεται σε ραβάσιο όχι του Ησυχίου αλλά σε ραβάσιο του μοναστηριού προς τον Ησύχιο. Το συγκλονιστικό του πράγματος μεταφέρεται στο χαρτί κατά τρόπο ζωηρότατο. Η περιγραφή είναι φοβερή. Και είναι από τις στιγμές εκείνες και η φωτογραφία που έχετε δει στην αφίσα: στρατιώτες και καλόγεροι με λάβαρα κ.λπ. στον περίβολο της μονής με τον πρώτο τη τάξει του μοναστηριού και τον επικεφαλής του αγήματος αξιωματικό στο μέσο.

Οι πανηγυρισμοί συνοδεύονται και από την ανάγκη απόδοσης τιμών. Στην αρχή αποφασίζεται να στείλουν ευχαριστίες με ολοσφράγιστο γράμμα* στον βασιλιά που βρίσκεται πανοικεί στη Θεσσαλονίκη. Η Λαύρα αντιδρά ως εξής: *«Εις τον Σουλτάνον ξεβρακωθήκατε να στείλητε επιτροπήν και τώρα εις τον Γεώργιον Βασιλέα μας δεν λαμβάνετε καμμίαν φροντίδα αφού θα γένη και ολοσφράγιστος;»*. Η τελική απόφαση ξεπερνάει την προτροπή για αποστολή επιτροπής. Γράφει ο Ησύχιος: *«απεφασίσθη εν συνάξει να μεταβή ολόκληρον το σωματείον της Ιεράς Κοινότητος πλην των επιστατών προς χαιρετισμόν του Βασιλέως Γεωργίου εις Θεσσαλονίκην απεφασίσθη συγχρόνως και το έξοδον εκάστου εν πεντόλιρον τα δε περιπλέον έξοδα από την ράχην του περί τούτων απελύθη και εγκύκλιον»*. Και πράγματι εν σώματι η Ιερά Κοινότης μεταβαίνει στη Θεσσαλονίκη, όπου έχει συνάντηση με τον βασιλιά Γεώργιο, την βασίλισσα Όλγα και την οικογένειά τους και ξεχωριστή με τον διάδοχο, στις

οποίες συναντήσεις ανταλλάσσονται αβρότητες, επαινετικά λόγια, υποσχέσεις επισκέψεως στο Όρος εκ μέρους τους κ.λπ.

Λίγες μέρες μετά την παραλαβή του Αγίου Όρους από τον ελληνικό στρατό, αρχίζουν αυτά που έλεγα στην αρχή, τα μη αναμενόμενα. Επαληθεύεται πρώτα - πρώτα αυτό που εν μυστηκότητι είπε ο υπασπιστής στον Ησυχίο. Απόσπασμα από 50 βούλγαρους στρατιώτες μπαίνει στην μονή Ζωγράφου* που κατοικείται ως γνωστόν από βούλγαρους μοναχούς. Το πράγμα προκαλεί εκνευρισμό στον στρατό αφού πρόκειται για συμμάχους και μια αμηχανία στους αγιορείτες, αφού όπως λέει χαρακτηριστικά ο Ησυχίος, *«είναι κάπως σπουδαίον το ζήτημα ως χριστιανοί αυτοί»*. Τελικά το βουλγαρικό απόσπασμα παραμένει σταθερά στη Ζωγράφου και έτσι εγκλωβίζεται στο Όρος στο κρίσιμο διάστημα μέχρι την έναρξη του δεύτερου βαλκανικού πολέμου, δηλαδή από τον Νοέμβριο του 12 μέχρι τον Ιούνιο του 13. Και λέω εγκλωβίζεται, γιατί στον δεύτερο πόλεμο, ως γνωστόν, οι βούλγαροι είναι ο κοινός εχθρός ελλήνων, σέρβων, μαυροβουνίων, ρουμάνων και οθωμανών. Το αποτέλεσμα είναι να πολιορκηθούν στο μοναστήρι να απειληθεί η ζωή τους, και τελικά να παραδοθούν και να σταλούν εκτός του Άθω στα τέλη Ιουνίου του 13.

Ένα άλλο που δεν είχε προβλεφθεί στην περίπτωση της Λαύρας ήταν η καθημερινότητα της παρουσίας του στρατού. Οι Λαυριώτες τους υποδέχθηκαν με πανηγυρισμούς και τους φιλοξένησαν με όλη τους την καρδιά, αλλά βαθμιδόν αρχίζουν να εμφανίζονται κάποια πρακτικά ζητήματα. Την 1^η Δεκεμβρίου 1912 ο στρατός έχει συμπληρώσει ήδη 24 μέρες στη Λαύρα αντί της μίας για την οποία είχε πρωτοσυνεννοηθεί ο Ησυχίος, και οι Επίτροποι φθάνουν στο σημείο να γράψουν με έκδηλη πάντως συναίσθηση του ότι το ζήτημα είναι λεπτότατο: *«Τίνας πληροφορίας έχετε περί στρατού, αν επί πολύ θα διαμείνη ή ού, καθόσον και λεπτόν το ζήτημα αλλά και επιβαρυνόμεθα βεβαίως πολύ. Έως τώρα έχομεν 15 τράγους εκτός ορύζης, άρτου, κηπουρικών, βουτύρου, σάπωνος, οσπρίων και λοιπών δια στρατιώτας. Τρεις δε ημέρας εξωοτροφούμεν δύο διμοιρίας ήτοι εκατόν στρατιώτας. τα ανωτέρω με επιφύλαξιν γράφομεν άτινα και υμείς να έχητε μεν υπ' όψιν Σας ουχί δε και να δημοσιεύσγητε τοις αρμοδίοις, καθόσον δεν επιθυμούμεν να εγείρωμεν παρ' αρμοδίων ουδέ το ελάχιστον παράπονον»*. Στη συνέχεια, κατόπιν συνεννοήσεων του Ησυχίου στις Καρυές, ο στρατός ελαττώνεται μέχρι τις αρχές Φεβρουαρίου οπότε εγκαταλείπει το Άγιον Όρος, αφού προηγουμένως έχει εγκατασταθεί εκεί σώμα χωροφυλακής.

Η ζωντάνια των ραβασίων είναι τέτοια που όταν ξεκίνησα να τα διαβάσω την άνοιξη του 2012, πραγματικά, δεν γινόταν να σταματήσω. Η μία περιγραφή έδινε τη θέση της στην επόμενη και τα θέματα συμπλέκονταν κατά τρόπο μοναδικό. Έτσι λοιπόν συνειδητοποίησα κάποια στιγμή ότι έχει κάνει την εμφάνισή του το κατ' εξοχήν μεγάλο θέμα της περιόδου, με το οποίο ήμουν

εξοικειωμένος από παλιά, δηλαδή από το 1990, τότε που είχα αρχίσει να μελετώ το καθεστώς του Αγίου Όρους και την πρόσφατη ιστορία του.

Όπως είναι ευρύτερα γνωστό, η τελευταία περίοδος του τουρκοκρατούμενου Αγίου Όρους κυριαρχείται από την υπερβολική παρουσία των ρώσων (Καζάζης: επιδρομή). Επρόκειτο για μια σημαντικότερη επιτυχία της γνωστής πανσλαβιστικής κίνησης αλλά και της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής όπως αυτή είχε διαμορφωθεί μετά τον Κριμαϊκό πόλεμο (1853-54), είχε εφαρμοστεί στο χώρο της Παλαιστίνης με σκοπό τον έλεγχο των ορθόδοξων καθιδρυμάτων και παράλληλα καταπιάστηκε και με το Άγιον Όρος. Είναι πολλές οι μαρτυρίες και ζωηρές οι περιγραφές σε κείμενα της εποχής για τις ραδιουργίες διαφόρων επιφανών και μη περί την επιβολή στη μονή του Αγίου Παντελήμονος Ρώσου ηγουμένου το 1875 (Παύλος Καρολίδης, Σμυρνάκης κ.λπ.), για την σχετική καύχηση του περιβόητου ρώσου πρέσβυ στην Κωνσταντινούπολη Ιγνάτιεφ, ότι τα κατάφερε να κερδίσει το μοναστήρι, και ακολούθως για την ραγδαία αύξηση των ρώσων μοναχών σε ολόκληρη τη χερσόνησο με προπύργια την μονή αυτή και δύο σκήτες, την βατοπαιδινή του Αγίου Ανδρέα* στις Καρυές και την παντοκρατορινή του Προφήτου Ηλίου δίπλα στην μονή του Παντοκράτορος. Όλη εκείνη την περίοδο, με αύξοντα ρυθμό, εκδηλώνεται εξάλλου φαινόμενο της απόκτησης με άφθονο ρωσικό χρήμα πάρα πολλών (31 κατά τον Μεταξάκη) κελιών*, τα οποία ήσαν επανδρωμένα από πολυπληθείς ρωσικές αδελφότητες, αλλά και αμέτρητων ησυχαστηρίων*. Έτσι έχει φθάσει το 1910 ο αριθμός των ρώσων (κατά τον Μαμαλάκη) στις 3.496 επί συνόλου 7.425, ενώ 100 χρόνια πριν, στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, αυτοί, αν υπήρχαν, ήσαν ελάχιστοι. Και από τους 3.496 ρώσους του 1910 οι 600 περίπου εγκαταβιώνουν στην Σκήτη του Αγίου Ανδρέα, το γνωστό «Σαράι». Αυτή η άνευ προηγουμένου, η ραγδαία πληθυσμιακή διόγκωση του ρωσικού στοιχείου συνοδεύτηκε άλλωστε από αντίστοιχους κτηριακούς όγκους, αφού σε ένα Άγιον Όρος, όπου βασιλεύσαν απολύτως επί εννέα αιώνες σταθεροί κανόνες συμμετρίας, μέσα σε ελάχιστες δεκαετίες επιβλήθηκαν κυριολεκτικά θηριώδεις ναοί, τεράστιες πτέρυγες, πρωτοφανείς ξενώνες. Η Μονή του Αγίου Παντελήμονος έμοιαζε πιά με πολιτεία, οι σκήτες του Αγίου Ανδρέα και του Προφήτη Ηλία έγιναν διπλάσιες σε όγκο από κάποιες αγιορειτικές μονές και οι ναοί τους προβάλλονταν ως οι μεγαλύτεροι των βαλκανίων, ενώ κάμποσα κελιά από ταπεινά ενδαιτήματα μετατράπη-καν σε πλούσια σύγχρονα πολυόροφα κτήρια.

Η επίσημη τσαρική πολιτική έναντι της οθωμανικής αυτοκρατορίας μέχρι το 1912 είχε περιοριστεί σε μια υπεράσπιση, κυρίως των περιουσιακών δικαιών των ρώσων μοναχών του Όρους. Σημαντικότερη κίνησή της υπήρξε, μάλλον, η επιβολή μιάς σχετικής προστατευτικής για τους ρώσους μοναχούς ρήτρας στη συνθήκη του Αγίου Στεφάνου το 1878, ρήτρας που όμως συνάντησε σφοδρή αντίδραση και, στην μετά από λίγους μήνες συναφθείσα συνθήκη του Βερολίνου έδωσε τη θέση της σε μία γενική πρόβλεψη υπέρ όλων των μοναχών του Αγίου Όρους ανεξαρτήτως καταγωγής.

Τα πράγματα άλλαξαν προδήλως εξαιτίας της θυελλώδους επιτυχίας του ελληνικού στρατού το φθινόπωρο του 1912 με τον πρώτο βαλκανικό πόλεμο. Η υπαγωγή του Αγίου Όρους υπό ορθόδοξο κράτος θεωρήθηκε από την τσαρική διπλωματία ικανός λόγος για να ζητήσει το *optimum*. Όπως το διατύπωνε προσφυώς την ίδια περίοδο ο πολὺς Μελέτιος Μεταξάκης, που θα τον δούμε και στη συνέχεια, «*Η ρωσική κυβέρνηση δεν ηδύνατο να αρκεσθή απλῶς εἰς τὰ κεκτημένα. Ἡ περίστασις εφαινότο ευνοϊκὴ πρὸς ἀπόκτησιν πλειόνων. Ἀντὶ νὰ αξιώσῃ, ὅπως καὶ τὸ νέον κυρίαρχον τοῦ Αγίου Όρους κράτος εξακολουθήσῃ σεβόμενον τὰ δικαιώματα τῶν ἐκ Ρωσίας καταγομένων, δεν θα ἦτο προτιμότερον νὰ ζητήσῃ νὰ ἀναγνωρισθῇ συγκυρίαρχος αὐτοῦ;*»

Έτσι, αμέσως μετά την ελληνική νίκη, οι ρώσοι στην πρεσβευτική συνδιάσκεψη των μεγάλων δυνάμεων που συγκαλείται στο Λονδίνο στα μέσα Δεκεμβρίου του 1912 θέτουν θέμα Αγίου Όρους αμφισβητώντας την αποκλειστική κυριαρχία του ελληνικού βασιλείου. Αυτό είναι το μεγάλο θέμα που έλεγα παραπάνω. Πολύ σχηματικά, για να γίνει αντιληπτό το ζητούμενό τους, διεκδικούν για το Άγιον Όρος ένα καθεστώς προτεκτοράτου των ορθοδόξων κρατών, και ο καθένας καταλαβαίνει ποια είναι η σχέση μεγέθους και ισχύος μεταξύ των ορθοδόξων κρατών της εποχής (αλλά και σήμερα). Ας προστεθεί εδώ ότι, κατά σύμπτωση, την ίδια περίοδο εκδηλώνεται μεταξύ των ρώσων διάσπαση στο Σαράι* και στη Μονή του Αγίου Παντελεήμονος λόγω μίας αίρεσης, των «ονοματολατρών», προς αντιμετώπιση της οποίας ή και με πρόφαση αυτήν στέλνονται επί τόπου ρώσοι αξιωματούχοι.

Επιστρέφουμε στα ραβάσια. Το θέμα κάνει την εμφάνισή του ξαφνικά αρχές Ιανουαρίου 1913. Ο Ησύχιος έχει επιστρέψει από το μοναστήρι όπου είχε πάει για τις γιορτές του δωδεκαημέρου και από την πρώτη Σύναξη της Ιεράς Κοινότητος συνειδητοποιεί μαζί με τους άλλους αντιπροσώπους, πως ο θρίαμβος που έζησαν πριν τις γιορτές, οι πανηγυρισμοί και η απόλαυση της αίσθησης ότι πλέον υπάγονται στο ελληνικό βασίλειο τίθενται εν αμφιβόλω. Δεν καταλαβαίνουν αμέσως τι ακριβώς συμβαίνει και τι διακυβεύεται και όταν σιγά σιγά το πράγμα ξεκαθαρίζει κάπως, τα ραβάσια προδίδουν έναν πραγματικό πανικό. Επιστρατεύονται αμέσως οι σοφοί του Αγίου Όρους, στέλνονται επιτροπές στην Αθήνα και στο Φανάρι, συντάσσονται δραματικά υπομνήματα προς πάσα κατεύθυνση, δίνεται ο υπερ πάντων αγών για να αντιμετωπιστεί η ρωσική διεκδίκηση. Για τους αγιορείτες αυτή η ιστορία σημαίνει εμφανώς, προδήλως, τον υπέρτατο κίνδυνο, μια άδικη ανατροπή τόσο της μακραίωνος ιστορίας όσο και των κεκτημένων του πρόσφατου πολέμου.

Τα ραβάσια του Αντιπροσώπου, από το πρώτο του 1913 μέχρι και εκείνα του Οκτωβρίου του ίδιου έτους, απασχολούνται άνευ προηγουμένου με το θέμα. Επέλεξα ελάχιστα ενδεικτικά αποσπάσματα από τις προσωπικές μαρτυρίες του Ησυχίου (στο βιβλίο υπάρχουν πολλά).

Μετά τα μέσα Ιανουαρίου ο Ησύχιος ενημερώνει ότι «εις τον Ιωακείμ Ιβηρίτην* ανετέθη όπως συντάξει υπόμνημα δια να το υποβάλωμεν εις τον Πρωθυπουργόν κύριον Βενιζέλον, ...το τοιούτον θα περιέλθῃ Ιερὰς Μονὰς δι' εγκυκλίου και θα σφραγισθῇ υπό των 17 ιερών ελληνικών μονών». Το υπόμνημα είναι έτοιμο στις 24 Ιανουαρίου 1913, και αποφασίζεται να παραδοθῇ από Επιτροπή, μέλη της οποίας ορίζονται «ο Ιωακείμ Ιβηρίτης, ο Γέρων Χαρίτων Κουτλουμουσιανός και ο Βαρλαάμ Γρηγοριάτης». Και η τριμελής Επιτροπή πράγματι μεταβαίνει στην Αθήνα.

Τις ίδιες εκείνες μέρες η Ιερὰ Κοινότης ανησυχεί για την πορεία του θέματος της αίρεσης των ονοματολατρών. Το ίδιο και ρώσος υποπρόξενος που φθάνει στο Όρος και πασχίζει να συνετίσει τους ενοίκους του Αγίου Ανδρέα (του Σαραγιού). Όμως, όπως γράφει περίφροντις ο Ησύχιος «Οι Σεραγιώται εις τον υποπρόξενον εφάνησαν ανένδοτοι, τους ηπειλήσεν ότι η ρωσική κυβέρνησις θα στείλῃ πολεμικόν και στρατόν και ότι θα πάθουν ὅ,τι δεν φαντάζονται. Εἰς ταῦτα του απήντησαν ότι εἶναι έτοιμοι να αντισταθούν με τα ὅπλα. Σήμερον έστειλεν επιτροπὴν η Ιερὰ Κοινότης δια να ερωτήσῃ πότε εἶναι δυνατόν να δεχθούν την Ιερὰν Κοινότητα διότι θέλει να ερωτήσῃ δια τα συμβάντα εν αὐτῇ τη Σκῆτι, εζήλθεν εις μόνον ρώσος από έν παράθυρον και ηρώτησεν την επιτροπὴν τί εζήτη και τους λέγει να υπάγουν εις την δουλιάν τους και ότι δεν έχουν καμίαν δουλιά εις την Σκῆτην και ανεχώρησαν.»

Εκτός από τον υποπρόξενο έχει φτάσει στο Όρος και ενεργεῖ ποικιλοτρόπως ο ρώσος διπλωμάτης Παῦλος Μανσοῦρωφ. Ένα μήνα μετά, στις 25.2.13, ο Ιωακείμ Ιβηρίτης επιστρέφει μόνος, και ενημερώνει τους αντιπροσώπους των ελληνικών Μονών στο Κονάκι της Λαύρας (η σύσκεψη γίνεται εκεί λόγω ασθενείας και αδυναμίας μετακίνησης του Ησυχίου): «... Αφ οὐ μας εἶπεν ότι τους εἶπον οι διάφοροι πολιτικοί φίλοι άλλος το κοντό του και άλλος το μακρὴ του και ποίους λόγους τους αντέταξαν.... ετόνισεν ότι κατά τας οδηγίας όπου έχει και από Αθηναίους φίλους πρέπει να ζητήσωμεν την αμέσως προστασίαν από το Οικουμενικόν Πατριαρχεῖον ...και απεφασίσθη προσέτι μας εἶπε ότι ανάγκη εἶναι επιτροπή να σταλή και εις το Λονδίνον... Τα προς τα Πατριαρχεία διαβήματα θα γίνουν αφ' ου πρώτον γίνη η μετά του κυρ Μανσοῦρωφ συνάντησις διά να ἴδωμεν τί θα μας ψάλη και αυτός και κατόπιν θα προβούμεν».

Τα πράγματα επιδεινώνονται λίγες μέρες αργότερα: «Εξωδίκως εμάθομεν ότι ο Μανσοῦρωφ θα κηρύξῃ την Μονήν του ρωσσικού εις Λαύραν, τας ρωσσικάς σκήτας εις Μοναστήρια και κελλία τινα ρωσσικά εις Σκῆτας, κατά πόσον αληθεύει όμως δεν γνωρίζομεν και δια τούτο πρέπει να φυλαχθῇ μυστικόν. Η διάδοσις αὕτη μας κατέπληξεν και γενομένης ιδιαίτερας συνάξεως απεφασίσθη να μεταβούν εις τα Πατριαρχεία ο Ιβηρίτης Ιωακείμ και ο Ευδόκιμος Ξηροποταμινός». Και όσον αφορά το θέμα της αίρεσης «η ρωσική πρεσβεία σκέπτεται να αποστέλῃ πολεμικόν με στρατόν να παραλάβῃ τους εραισιάρχας από το Σεράγιον και την Μονήν του Ρωσσικού,

τούτο μας ενέβαλεν εις φόβους μήπος και το πράγμα υποκρυπτει άλλους καταχθονίους σκοπούς, δια τούτο απεφασίσθη να αποκρουσθή το τοιούτον διάβημα της ρωσικής πρεσβείας, ως απάδων εις τα καθεστώτα του τόπου μέσον του Πατριαρχείου και λοιπών αρμοδίων». Εντέλει στα μέσα Ιουνίου έρχεται ρωσικό στρατιωτικό σώμα και στις αρχές Ιουλίου επιβιβάζει τους αιρετικούς σε πλοίο που τους μεταφέρει στην πατρίδα τους.

Φυσικά το κατ' εξοχήν πρόβλημα εξακολουθεί να σοβεί. Άλλος ρώσος διπλωμάτης, ο Βόρις Σεραφείμωφ, περιέρχεται το Όρος. Η Ιερά Κοινότης στέλνει προληπτικά επιστολή στις Μονές να έχουν το νού τους και ο Ησύχιος με αγωνιώδη ραβάσια πασχίζει να καθοδηγήσει αναλόγως το Μοναστήρι του. Ο διπλωμάτης φθάνει στη Λαύρα, αλλά οι Λαυριώτες δεν αισθάνονται ιδιαίτερο πρόβλημα με τις ερωτήσεις του για τον αριθμό των μοναχών, προς απελπισία του Ησυχίου που γράφει στις 28.9.13: *«τα περί του Σεραφήμωφ γραφόμενα υπό της Ιεράς Κοινότητος, εάν η μελίχιος αυτού γλώσσα και ο αυρός τρόπος ανέτρεψεν ταύτα, κάν τουλάχιστον ας Σας δόση μικράν εντύποσιν η παραχώρησις εις αυτόν εν Σεραγίω ολοκλήρου διαμερίσματος από δέκα δωμάτια και η διαρύθμισις τούτων κατά την όρεξίν του και το σχέδιόν του. μόνον η ερώτησις το πόσοι είναι οι αδελφοί της Μονής έπρεπε να Σας εμβάλη εις φόβους. Τέλος θα το δείξη ο καιρός».*

Την ίδια εποχή το Όρος επισκέπτονται και Αρχιερείς, ρώσσοι αλλά και έλληνες. Σημαντικότερη ασφαλώς η παρουσία του Μελέτιου Μεταξάκη, μετέπειτα Οικουμενικού Πατριάρχη και τότε Μητροπολίτη Κιτίου, έμπιστου του Βενιζέλου, που φθάνει με ειδική αποστολή. Γράφει ο Ησύχιος στις 28.9.13 ενόψει της Έκτακτης Σύναξης που προσκλήθηκε για να διαδηλώσει την προσήλωση στο ελληνικό κράτος: *«Χθές με επισκέφθη ο άγιος Κιτίου.... μεταξύ των άλλων μοι ετόνισεν ότι πρέπει τουλάχιστον αι περισσότεραι των ιερών Μονών να αποστείλουν από δύο Προϊσταμένους δια την έκτακτον σύναξιν.....ο σκοπός... είναι να κάμη περισσότεραν εντύποσιν, και θα κάμη όταν αφθημερών βροντοφωνήσωμεν δια των τηλεγραφημάτων εις την Ευρόπην ότι εν Αγίω Όρει συνήλθον οι Καθηγούμενοι και λοιποί Προϊστάμενοι και εψήφισαν το ακόλουθον δημοψήφισμα κ.τ.λ».*

Η Λαύρα ανταποκρίνεται χωρίς συζήτηση αλλά τελικά αποφασίζεται να μείνει ένας έκτακτος από κάθε Μονή, στην περίπτωσή μας ο Λαυριώτης Αρχιγραμματέας, Γέρων Κορνήλιος. Από το χέρι του είναι γραμμένη η έκθεση για το ιστορικό γεγονός του Ψηφίσματος στο ραβάσιο του Αντιπροσώπου της 4^{ης}.10.13, από το οποίο σας διαβάζω ένα μικρό απόσπασμα: *«χθές περί τήν τρίτην ώραν π.μ. εγένετο η μελετωμένη πάνδημος αγιορειτική τελετή εν τω Ιερώ Ναώ του Πρωτάτου παρισταμένων πάντων των τακτικών και εκτάκτων Αντιπροσώπων, καθ' ήν μετά το 'Βασιλεύ ουράνιε' ευλογητός ει Χριστέ ο Θεός', 'ότε καταβάς τας γλώσσας συνέχεε', 'τούς του Άθω πατέρας', 'εν τη γεννήσει την παρθενίαν', 'μεθ' ημών ο Θεός' αίτησιν υπέρ του Βασιλέως και προσφώνησιν σχετικήν του ζητήματος υπό του εκτάκτου Γέροντος*

Κορνηλίου, των κωδώνων κρουομένων και 'των Αγίων Πατέρων ο χορός' αργώς ψαλλομένου ήρξατο η έμπροσθεν της θαυματουργού αγίας εικόνας υπογραφή του πρακτικού μετά του ψηφίσματος πρώτον υπό του εκτάκτου και είτα υπό του τακτικού εκτός του αντιπροσώπου της Ιεράς Μονής Ρωσικού μετά τού εκτάκτου του μη παραστάντων εν τω Ναώ, εν τη αιθούση δε των Συνεδριών υπογράψαντος τού εκτάκτου μόνο το πρακτικόν δίου αποφασίζεται να γίνη το δημοψήφισμα και αποσταλή όπου δει, μετά προσφώνησιν δε υπό του Αγίου Κιτίου σχετικήν ως παρεπιδημούντος αρχιερέως και του Βασιλέως ημών πολυχρονισμόν διελύθημεν μεταβάντες εις την Σχολήν ένθα το κέρασμα εγένετο. Τόσον πλήθος συνήλθεν εις Καρυάς... αδύνατον να διέλθη τις... ουδέποτε εγένετο το τοιούτον Ψήφισμα κηρύττον την ένωσιν του Ιερού ημών τόπου μετά της Μητρός ημών Ελλάδος ο δε Σεραφείμωφ κεκλεισμένος αγνοούμεν τί κάμνει εν τω του Ρωσικού Μοναστηρίω».

Το Ψήφισμα αναλαμβάνει να επιδώσει και επιδίδει πράγματι στον βασιλιά Κωνσταντίνο στην Αθήνα μία επιτροπή με επικεφαλής τον Πρωτεπιστάτη Κλήμη. Ο Κλήμης σημειωτέον είναι Σέρβος, αφού η κατοικούμενη από Σέρβους μονής του Χιλανδαρίου, όπως και η Ζωγράφου των Βουλγάρων έχουν συνταχθεί με τις υπόλοιπες δεκαεπτά μονές ανεπιφύλακτα στο θέμα.

Η όλη εξέλιξη βέβαια δεν φαίνεται να κάμπτει τις ρωσικές προσπάθειες. Και τον Νοέμβριο του 1913 η ελληνική κυβέρνηση λαμβάνει γνώση της απόφασης της Πρεσβευτικής Συνδιάσκεψης του Λονδίνου, η οποία δεν αποδεχόταν μεν όλα τα ρωσικά αιτήματα αλλά πάντως επέτρεπε την περαιτέρω καλλιέργεια των ρωσικών προσδοκιών, αφού όριζε ότι «το Άγιον Όρος θέλει έχει Αυτονομίαν ανεξάρτητον και ουδετέραν».

Επιτρέψτε μου να το τονίσω: αυτή η απόφαση υπήρξε γέννημα και θρέμμα της τότε παντοδύναμης ρωσικής διπλωματίας, η οποία συνάντησε την κατηγορηματική, ανεπιφύλακτη, αγωνιστική, αντίθεση όλων ανεξαιρέτως των τότε αγιορειτών, εννοείται πλην των ρώσων.

Ποιός το περίμενε μετά απ' όλα αυτά: στα αμέσως επόμενα 4-5 χρόνια με το τέλος του πρώτου παγκοσμίου πολέμου και τη ρωσική επανάσταση ήρθε η πλήρης κατάρρευση τής, μέχρι πρό τιнос εμφανιζομένης ως παντοδύναμης, ρωσικής παρουσίας και διεκδικητικότητας στο Όρος και η πιο πάνω απόφαση περί αυτονομίας θα έλεγα έμεινε άνευ αντικειμένου. Οι διεθνείς συνθήκες Νειγύ (1919), Σεβρών (1920) και Λωζάνης (1923), έδωσαν τέλος σε κάθε αμφιβολία για την αποκλειστικότητα της ελληνικής κυριαρχίας. Και το 1926 ρυθμίστηκε με συνταγματική διάταξη και με επικύρωση του Καταστατικού Χάρτη, οριστικά πλέον, το καθεστώς του Αγίου Όρους στο πλαίσιο της ελληνικής έννομης τάξης.

Το 1918 ο αριθμός των ρώσων περιορίστηκε στο 23% εκείνου του 1910, έμειναν μόνο 800 και σταδιακά μέχρι το 1950 έμειναν 65. Στη Σκήτη του

Αγίου Ανδρέα δε, που το 1910 είχε 600 ρώσους μοναχούς και από παράθυρο της οποίας ρώσος καλόγερος έδωχνε υπεροπτικά την Ιερά Κοινότητα κακήν κακώς το 1913, στη δεκαετία του 1970 δεν υπήρχε πιά κανείς.

Η εξέλιξη υπήρξε πραγματικά θαυμαστή. Κατά την εκτίμησή μου, όμως, με βάση την πλούσια εμπειρία του παρελθόντος, δεν είναι θαυμαστό αλλά απολύτως αναμενόμενο το ότι μετά την άλλη κατάρρευση, αυτήν του σοβιετικού κράτους, ενεργοποιείται η ρωσική εκκλησιαστική πολιτική και για το Άγιον Όρος. Το φαινόμενο βλέπουμε ότι επανέρχεται. Με παρόμοια χαρακτηριστικά ως προς τη μέθοδο, με διαφορετική βέβαια αφετηρία, αφού σήμερα περιθώριο άμεσης επιρροής υπάρχει μόνο στο μοναστήρι του Αγίου Παντελεήμονος κι αυτό με πλήθος ουκρανών, αλλά πάντως το ζούμε, ιδίως στις μέρες μας. Η πορεία των πραγμάτων μάς δίνει το δικαίωμα να πούμε ότι το 1917-18 ανεστάλη η προσπάθεια κι ότι το 2018 επιχειρείται η συνέχισή της.

Το ζητούμενο κατά τη γνώμη μου, όμως, είναι όχι η ερμηνεία της ρωσικής εκκλησιαστικής πολιτικής, των διαστάσεων, των κινήτρων και των στόχων της -αυτά λίγο πολύ γίνονται αντιληπτά- αλλά τί κάνουμε εμείς, τι κάνει το Άγιον Όρος. Πώς απαντά; Αρκεί να προτάξει μιιά ελληνικότητα με ιστορικά επιχειρήματα; Νά δώσει τη μάχη των αριθμών; Ή έχει να πει κάτι παραπάνω;